

М. П. Загребельний Богдан Ступка

Розділ перший Куликів — Львів: 1941-1956

*«Актор — важка професія, в ній не можна раз і назавжди схопити Бога за бороду. Треба постійно залишатися учнем і завжди бути готовим до змін...»*¹

Богдан Ступка народжується того ж дня, що і його мама, що і Каменяр. Якраз напередодні Успіння. В кабінеті Ступки, художнього керівника Київського театру імені Івана Франка з 2001 року та до його останнього дня, 22 липня 2012 року, почесне місце відведено іконі Успіння Пресвятої Богородиці з Почаєва. Хлопчик — єдина дитина Марії Григорівни (1912–2007) та Сильвестра Дмитровича (1914–1993).

Мама мріяла стати акторкою. Та почалася війна. У місті Куликів (польською — Kulikow; за 16

¹ Ця та наступні цитати, які розпочинають дев'ять розділів нашої біографії Богдана Сильвестровича, належать героєві твору. — *Авт.*

кілометрів на південь від Куликова — Львів) 27 серпня 1941 року побачив світ син Марії Григорівни. ім'я оберуть йому на честь гетьмана Хмельницького. Богдан Ступка народжується на землі, де з кінця червня 41-го царює фюрер Едіп, Гітлер.

Він згадає на схилі своїх літ, як не міг терпіти, коли його пеленали. Як хотілося виборсатися з пеленок. (Чомусь у розшифровці відеозапису його прямої мови, в інтернеті, «пеленки» змінять на «пелюшки».) його рід — із кожум'як. Бабуся, мама — дуже розумні в хлопця. Не тому, що багато читали. Тому, що багато знають про життя. Багато чого навчається як селянин: саджати і копати картоплю, доглядати корову.

Мама дуже добре знала Біблію. Старенька Марія Григорівна подивиться в Києві «Майстра і Маргариту». На кухні, в помешканні сина, після вистави запитає: «А хто це написав?» — «Михайло Булгаков». — «А він не хворів?» — «Хворів. У нього був склероз нирок, він навіть одягнутися сам не міг». — «О, це його Господь Бог покарав». — «За що?» — «А він хотів зробити своє Євангеліє. Диявола перетворив на Бога. За це його й покарав Господь».

На все життя запам'ятає пекельні мелодії розривів бомб та артилерійської канонади. Палаючі будинки. Німців, які дають шоколад малечі і

наказують ховатися по хатах. Трупі вбитих. шибениці з повішеними. Воскові обличчя загиблих 18-19-річних юнаків. Зауважує пушок на верхній губі, — вони ще ні разу не голилися. Одного разу перебігають із однієї місцевості в іншу. На малюкові був кашкет із дашком. Сильвестр Ступка міцно тримає сина на плечах. Зненацька кашкет злітає. Батько присідає. Підіймає кашкет. і саме там, де був дашок, обидва бачать дірку від кулі.

Своєму допитливому літописцеві Володимиру Мельниченку повідає, як Червона армія билася в Куликові з вермахтом. Узагалі, біографи Богдана Сильвестровича — непересічні особистості. Як і їхній протагоніст. Мельниченко є ще й автором лєнініани, такого рівня, що її видають у Японії. Театрознавець Ростислав Коломієць — взагалі унікал. Коли приїхали з Богданом Сильвестровичем у Лос-Анджелес, намовили актора перевірити, чи справді той з голлівудською легендою Де Ніро — одна й та сама особа. Охоронці мовчки пропустили їх в офіс Де Ніро.

«Містечко бомбардували, і ми — я, батько, дядько Павло — матері десь не було вдома — вискочили зі своєї хати за кілька хвилин перед тим, як у неї влучило. Ми добігли до сусіднього двору і сховалися в якійсь невисокій господарській прибудові з солом'яною стріхою, і я бачив, як горить наша хата... Все пам'ятаю, наче це сталося

сьогодні: лежимо ми пришиклі, коли раптом стріху нашої схованки прориває німецький чобіт і стає... батькові на спину! Я ж у цей страшний момент шепочу йому, ледь ворушачи губами: «Тату, тихо, тату, тихо...» Той жах тривав якусь секунду. Німець, очевидно, не встиг зрозуміти, що стояв на живому тілі, бо інакше полоснув би нас автоматною чергою. Не встиг, бо був убитий, тіло вивалилося назовні, чобіт зник... Після того як наша хата була розбомблена, батьки найняли житло в центрі містечка. Наш двір був відгороджений парканом від подвір'я НКВС, на яке звозили і складали трупи полеглих під час облав і воєнних сутичок. Через щілини в паркані я бачив волосся, руки, вуха, носи мертвих і переймався невимовним жахом».

Після зміни тирана в липні 1944 року — повернення товариша Едіпа, Сталіна. Звісно, мирного дитинства годі було чекати. Хлопці бавляться з гранатами, мінами, набоями. Карпаузик Бодик пристає з цікавості до старших і бігає за ними. Маля відганяють за горбочок. Пацани уявляють себе дорослими вояками. Часто гра перетворюється на трагедію. Вибухи шматують хлопчачі тіла.

Бодик біжить до хати, дорогою, як завжди, мавпуючи перехожих. Марії Григорівні ця синова звичка не до вподоби: «Шо з тебе буде?» і

застерігає Бодика: «Пам'ятай: дурного і п'яного треба обходити!» Цю заповідь запам'ятає на все життя.

Коли Богдану виповнюється сім років, родина переїздить до Львова. Батько співає в хорі Львівського оперного театру. Мати веде домашнє господарство. Сина вчать святих елементарних речей. Коли шматок хліба випадково впаде на підлогу, підніми його, обдмухай і поклади назад на стіл. Перед сном хлопчик завжди перехрестить себе і подушку. Усе на світі залежить від Бога і від батьків. Вони дають шанс. Ти повинен нести цей хрест усе життя. З семи років щосуботи, щонеділі відвідує балет або оперу. Там працюють рідні дядько — оперний співак і тітка — головний концертмейстер. Одне з перших найяскравіших вражень — «Наталка Полтавка». Опера «Фауст», музика Гуно, текст Гете. Далі його зачаровують Верді, Чайковський, «Катерина» Миколи Аркаса. Щодня після школи йде слухати хор, де співає батько. Є завсідником і театру імені Заньковецької, де, трапляється, вмощується в оркестровій ямі.

У Богданової мами слух абсолютний, проте синові музичного слуху Бог не дав. Попри це, змалку привчається співати, наспівувати. Сопрано, колоратура, бас, тенор. Але за нотами. Навіщо ноти? Є ж мелодія. Однокласників зі школи № 28 безкоштовно водить в оперу. З ними вдома ставлять

«Фауста». Лаштують сцену, завісу, з пластиліну ліплять фігурки Фауста і Мефістофеля: «і співали за них. Мій друг Богдан співав гарно, а я вив. Але вив натхненно! Сусіди навіть писали в домоуправління, вимагали, аби я припинив співати за стіною».

Назавжди запам'ятає драматургію всіх опер, сценічні прийоми всіх корифеїв вокалу, які тоді виступають або гастролують на львівській оперній сцені, з-поміж них і Сергій Лемешев та Іван Козловський. Відтоді відразу вирізняє фальшиві ноти, завважує штучні, неприродні жести чи манери: «Я так ріс і, як кажуть, зіпсувався на ниві театру. Дуже любив перевдягатися на діву. Діви завжди вранці встають і не знають, що їм вдягнути. Можуть годинами стояти — і це не підходить, і це не підходить. Потім, як одягнуться, то як ті півники виглядають, і воно найгірше. Прийде у колектив чи піде у школу. Благо, в школі була якась форма, всі однаково вдягалися. і з цих пір співав різними голосами, десь у третьому класі я зображав Діда Мороза. Батько десь дістав мені бороду на такій гумці, яка відтягувалася. Тоді не було комп'ютерів, такої свободи, як зараз — роблю все, що хочу. Діти були перелякані, боялися костюма Діда Мороза. Вони втікали від мене. Я відтягував бороду на гумці і говорив: «Та не бійся, це я, Богдан». Щось таке. Але тягнуло до артистичної братії. Батьки дуже не хотіли, щоб я до неї долучався. Бо батько співав у

хорі, а це було 110 карбованців на той час, а мама не працювала. Був город, був сад. Була картопля, якось вижили».

Жили бідно. У старших класах мріє про те, щоб поїхати до Києва, в театральний інститут. і відганяє від себе ці думки. Немає грошей на поїздку. Хіба що вкрати? Але батьки навчили: красти — гріх. Єдине, на що в родині завжди охоче витрачали й останню копійку, — це книжки. Вдома була — навіть за мірками освіченого Львова — пристойна бібліотека. Ще одна обставина дитинства та юності винятково важлива — перебування в атмосфері різних культур, конфесій. Львів поволі перетворювався після 45-го на український град. Напередодні Перемоги товариш Сталін сперечався з представниками польського уряду в еміграції, з Лондона, про майбутні кордони. Стенограма вражає. Це той рідкісний випадок, коли Сталін розгубився. На зауваження лондонців, що місто Лева ніколи не було українським, їхній візаві спромігся лише на репліку: «Але навколо, в селах, багато українців...»

Розділ другий

Львівські студії: 1956 — 1960

«Прощаю все. Це прийшло з часом. Дехто старіє і ще дурніший стає, а хтось — навпаки. Відношу себе до тих, хто мудрішає. Простити — набагато краще, ніж когось покарати!..»

Хлопець дорослішає. Перша закоханість завершується жорстоким фарсом. Дівчина телефонує і придурюється, що потрапила під трамвай. Закоханий і романтичний, біжить на допомогу, на ходу заскакує в трамвай, ледь сам не потрапивши під його колеса. (Сьогодні в центрі Львова трамвай зустрінеш хіба що як музейний вагончик.) У сецесійному особнячку знаходить не жертву, а учту. шум, гам. Підтоптані кавалери й тоді полюбляли товариство юних та самовпевнених дівчат. Богдан відчиняє двері. З веселої компанії виходить дівчина, тепер уже не дама його серця, і кепкує над ним, зеленим: «Який же ти наївний. Ти як на долоні. Тебе видно наскрізь. Мужчина повинен бути загадковим».

Юнак міркує: «Якщо вона змогла так обдурити мене зараз, то що буде далі?» Дуже її любив. Але вириває зі свого серця. Юнак мужніє. і стає, як йому здається, загадковим. і ставить перед собою головну, єдину мету. Перетворитися з

глядача на творця дива, яке відбувається на сцені. Пихатим донжуанам він не пробачить, — можливо, саме тому його розпусник у фільмі Кіри Муратової «Два в одному» такий переконливий і смішний.

У 1956 році дипломований артист Роман Віктюк повертається з Москви на Батьківщину. ім'я Віктюка у Львові гримить. Працює він у театрі юного глядача. В гурток при ТЮГу записується й Богдан. До старшого за нього на п'ять років майстра тягнеться неофіт. Десятикласник мов тінь ходить за Віктюком, проводить додому — на площу Ринок, будинок 18. Весь час повторює один і той самий рефрен: «Я хочу бути актором!» Віктюк поплескує по плечу: «Будеш! Ти побачиш небо в алмазах».

Слова не розходяться з ділом. У шкільному драмгуртку грає у виставі за п'єсою «В добрий час» Віктора Розова юнака, який приїхав із Сибіру. Назавжди запам'ятає ім'я керівниці шкільного драматичного гуртка — Ганна Михайлівна. Викладала російську літературу, не в його — в інших класах. Завойовує собі дебютний, епізодичний плацдарм у театрі імені Марії Заньковецької — грає в одній із вистав задні ноги кобили. Мама захоплення сина, м'яко кажучи, не поділяє. В кафешантані абсурду радянської економіки, де все було дефіцитом, прожити на мізерну батькову зарплату неможливо! Мама

Богдана постійно свариться з татом: «Який ти негідний! Усе життя в чергах у крамницях простоюєш!» Сильвестр Ступка гордо стверджує: «Люди стоять — і я стою. А як же інакше? Є гроші — маю купити товар. Що це я повинен — кланятися?» Якось зауважує: «Тепер зрозумів різницю між панською Польщею та радянською Україною. За Польщі до львівських магазинів пани заходили з центрального входу. А чернь з «чорного» ждала об'їдків. В УРСР — усе навпаки. Чернь заходить із центрального входу і чекає: раптом їй хоч щось «викинуть» на порожні полиці. А пани підрулюють до «чорного», службового входу, де для них усе є!» Мама сердиться: «Досить мені одного артиста. Двох не витримаю. От якби пішов на завод інженером. Чи в торгівлю. Чи в медицину». Син підхоплює: «Краще відразу на ковбасну фабрику. Без шматка ковбаси не повертатимуся додому».

Відступає тактично, як ахейці перед троянцями в кінці «Іліади». Подає документи на вступ до хімічного факультету Політехнічного інституту і провалює іспити. Потім працює в Астрономічній обсерваторії при Львівському університеті, на вулиці Ломоносова, лаборантом. Робить обчислювання за змінними зірками. Професор з обсерваторії обіцяє, що зробить з нього професіонала. Вчиться фотографувати зірки.

Витримка кадру становить 30–45 хвилин. За ніч таких знімків буває три-чотири. Обов'язок лаборанта — повільно розвертати телескоп. Адже зірка не стоїть на місці: «Пам'ятаю, йдемо ми з друзями на дискотеку, я знайомлюся з дівчиною, танцюю, дивлюся на годинник — мені вже час знімати зірки. Виходжу на вулицю, а сам молюся: хоч би там було хмарно».

Їх відвідує академік АН СРСР, президент Академії наук Вірменської РСР Віктор Амбарцумян. Світове світило з-поміж астрономів. Почався симпозіум. Лаборант обурюється: «Чим вони тут займаються? Уже все знайдено!» Набирається нахабства і ділиться збентеженням з Амбарцумяном. Той усміхається: «Юначе, знаєте, в чому відмінність людини від свині? У тому, що людина іноді підводить голову та спостерігає за зоряним небом!»

Аж ось дізнається про набір на перший курс щойно заснованої студії при театрі Заньковецької. Сильвестр Ступка особисто знайомий з директором театру і щиро просить: «Женіть мого синочка в шню!» Але директор умиває руки. Набір провадить сам Тягно, учень Леся Курбаса. Ним не покомандуєш! і ось Ступка переможно, мов троянський кінь, рушає на своє місце в історії української культури. Для вступних іспитів готується декламувати вірші та байки. Вчить

монолог принца Данського. Це завдає йому чималого клопоту. Українського перекладу не знаходить і доводиться брати російський текст. А російською хлопець говорить дуже погано. іспит починає з байки. екзаменатори, щойно він почав, розсміялися. Потім скоромовкою виголошує роздуми Гамлета. його монолог уривають: «Досить! Тепер заспівайте!» Затягує басом: «Взяв би я бандуру...» У приймальній комісії скривилися й запропонували: «Затанцюйте!» Ось тут абітурієнт — король! Як ушкварить рок-н-рол а-ля Елвіс Преслі! Та вердикту екзаменаторів не почув: «Мене виставили за двері, порадилися, потім покликали — і дали зіграти етюд. Я повертаюся з армії, відслуживши три роки, а моя дівчина — з іншим хлопцем. Я її бачу, а його обличчя не бачу, бо він стоїть до мене спиною. У мене напад ревнощів, я не витримую, вбиваю його, він падає — і тоді я бачу, що це мій рідний брат. Ось такий етюд треба було грати одному, без партнерів. Я не пам'ятаю, чим я там його вдарив, тому що був у сомнамбулічному стані. Коли я побачив, що це мій брат і він мертвий, у мене покотилася сльоза. і от завдяки цій сльозі мені й сказали: «Приходьте завтра на заняття». Ось так я став актором».

Чи хотілося йому стати, як зараз кажуть, публічною людиною, здобути популярність? Авжеж: «Артист для того й працює, аби її мати,

щоб його впізнавали, любили. Я хотів цього досягти, пам'ятаю, коли вчився в студії, наш артист Володимир Аркушенко сказав мені: піди подивися фільм «шлях до вищого світу», там актор дуже на тебе схожий. Я ходив у кінотеатр тричі на день, виходив із залу перший і стояв у фойє в надії, що люди помітять нашу подібність, а всі проходили повз, ніхто на мене уваги не звертав. Ну, пацан був ще, але вже тоді відчував оте нестримне бажання слави, популярності, й потім на сцені і в кіно домагався цього визнання... Завжди прагну уникати вже відомого в собі, боюся визначення «актор однієї ролі», перевтілення для мене — найвищий пілотаж, цього мене вчив у Львові Борис Хомич Тягну. Складна штука — перевтілення, потрібно все в собі міняти, це як у прокрустове ложе щоразу заганяєш себе, але ж коли вдається, то перемога».

Богдан, паралельно з театральними студіями, стає завсідником джазових концертів. Сам стає джазменом. його групу називають «Хома енд Оклахома», бо один із музикантів — ігор Хома. Грати ансамблю Ступки дозволяли виключно в польській школі. Знущаються начальнички: «Отам нехай джазують — то польська школа!» Роль Богдана в «Хомі» полягає в конференсі та виконанні пантомім як ілюстрацій до музики. Зображав піжона на побаченні. Або чоловіка, який замість дружини лишається на господарстві з

малою дитиною. Конферанс веде мовою львівської вулиці: «Прошу-перепрошую, дороге панство».

Якось із подругою у львівському Будинку актора затанцює рок-н-рол. Тоді один поважний радянський артист вискочив і заволав: «Прекратіть ето безобразіє!» За це мало не виганяють зі студії. Стилягу висміяли в сатиричній стінгазеті. Он який мудрагель: поки радянські люди під керівництвом партії та уряду вирішують, як збудувати комунізм за двадцять років, а то й швидше, він перешиває дідові штани, звузивши їх донизу. На голові набріолінює зачіску «кок». Богдан та інші стильяги з метою конспірації збираються, коли засутеніє. Традиційно тусовка починається на вулиці Академічній. Далі вигадують щось прикольне. Наприклад, десятків зо три піжонів зупиняються біля першого-ліпшого будинку. Задирають догори «коки» та вказують пальцями на поверх, скажімо п'ятий. Ніби там щось таке діється!.. Перехожі, як один, спиняються і довго та нудно не можуть второпати, а що ж там таке?...

Коли виповниться сімдесят літ, відзначить народини концертом на сцені театру Франка. Почне його народний артист України так: «Добрий вечір, пані та панове! Леді і джентльмени! Дами і громада! Я вдячний, що ви прийшли на концерт номер сімдесят, я ж бо творче життя починав із джазу». Стоїть невеликий джаз-оркестр під

керівництвом Олексія Когана, представника України в Європейській джазовій федерації. Збоку, в кріслі, біля ударної установки, сидить ювіляр. У чорній розстебнутій сорочці. Темно-синьому костюмі. Розповідає про музичні посиденьки на вулиці Керамічній: «Ми були стилягами... Нас ганили... Мовляв, «сьогодня он играет джаз, а завтра родину продаст»».

31 серпня 2012 року в Рівному український джазмен Майк Кауфман-Портніков презентує свій проект, який присвячує пам'яті Богдана Сильвестровича. Кіноцентр «ера». На екрані — шедеври Чарлі Чапліна «Нові часи» та «Вогні великого міста». Музичний супровід на електрофортепіано Кауфмана-Портнікова. Свій проект називає «Весь світ — Джаз». На спомин про Богдана Ступку, який поїхав на далекі гастролі і невідомо, коли повернеться. «Легенда німого кіно Чарлі Чаплін усе своє життя прагнув «заговорити», але не тільки музикою, яку писав до своїх фільмів. У свою чергу Богдан Ступка не раз звертався до драматургів з проханням написати для нього п'єсу, де він міг би помовчати», — пояснює музикант свою концепцію. Долі двох акторів дійсно мають багато спільного. Вони були неймовірно популярні. Це викликало шекспірівські заздрощі. Вони були талановиті в усьому. Досить почитати мемуари Чапліна. Статті Ступки. Не боялися іти проти течії.

Це викликало обурення бюрократів. Чапліна змусили емігрувати. Вигнали зі Сполучених штатів. Ступку в Українській РСР вважали нерадянським. У незалежній Україні йому інкримінують зйомки в Росії. В Росії закидають виконання ролі Мазепи. Власне, де ті всі крикуни? і хто про них коли-небудь згадає? У фільмі «1814», який виходить на екрани в 2007 році, героя Богдана Сильвестровича, першого директора Лицею в Царському Селі, питають: «Ви вірите в Росію?» Зімпровізував: «Вірю. Але не в Росію чиновників». Потім це вирізали.

Розділ третій

Заньківчанин: 1960 — 1978

«Я ніколи не вів статистичних підрахунків зіграних мною робіт у театрі та кіно: головне не кількість, а шлях до нового образу...»

Борис Хомич Тягно в 1960 році довіряє Богдану Сильвестровичу Ступці, тоді ще слухачеві своєї студії, роль на головній сцені у своїй постановці драми Олександра Левади «Фауст і смерть». Студент отримує роль кібернетичної подоби людини. із чудернацьким іменем Механтроп. Подоба мерзенна. Трагікомічна. Свідки пригадують, як веселить зал худючий робот

заввишки один метр 78 сантиметрів. Джазує, наспівуючи текст. Або спочатку декламує, як сьогоднішній репер: «Скоріш вер-блюд збаг-не життя мету. — Далі, без паузи, лунає зрізка: — Ніж ви, жіноцтво, логіку просту...» Невідомо, чи вчорашня пасія Механтропа, панянка, яку ніби збив трамвай, второпає, звідки натхнення у виконавця монологу... Та перші досягнення, миті насолоди від тріумфу йдуть поряд, як це зазвичай трапляється, з моментами розпачу. Механтроп розчаровує свого винахідника Вадима. Той хапає альфа-апарат і знищує таємничим світловим промінням кіберпотоку. Драматург передбачив, як Механтроп упаде навколішки, потім — горілиць, короткими поштовхами опише рукою півколо, опустить її безсило і затихне. Одного разу доводиться впасти по-справжньому. Хто ж міг передбачити, що скельце альфа-апарата вилетить і травмує Богданові око. Певний час лікарі не гарантували, що врятують зір. Ступка вже починає прикидати, на які ролі зможе претендувати. Адмірал Нельсон... Кутузов... ізраїльський генерал Моше Даян... Але медицина перемогла.

У 2005 році Ступку запитують, чи пригадує він, чому прийшов у театр. Відповідає. і та відповідь потім звучить у його виступах, роздумах. Припускає, що причиною був страх перед життям. Ще не навчився читати, а скільки вже бачив мерців,

горя, розпуки. Причина того — страх життя реального, жорстокого, що його судилося пізнати в дитинстві. Цей страх привів його на театральні підмости. Бо театр створює ілюзії, зображає картини, образи, символи життя. Але там не по-справжньому помирають, гинуть, плачуть, ревнують, зраджують, брешуть, вихваляють, б'ють поклони. Там грають усе це. Граються в життя. Театр — продовження життя. Ти ледь-ледь підносишся над реальністю. Але це та сама реальність, тільки в художній формі. Театр — не втеча від життя. Людство знайшло його іншу форму. Усе пов'язано, воно ж не буває окремо: життя — це життя, театр — це театр.

Знавцеві своєї творчості, другу Ростиславу Коломійцю, повідав, як уперше скуштував слави за межами України. «Фауста» повезли на декаду українського мистецтва до Москви. У свої дев'ятнадцять Богдан Ступка уперше вийшов на сцену ушлявленого МХАТу. Наступного по виставі дня гуляють алеями Всесоюзної виставки досягнень народного господарства з Ярославом Гелясом, улюбленцем львівської публіки, старшим за нього на чверть століття. Минають кіоск із квітами. Чують: «А ми вас упізнали!» і з букетом квітів у руках до них наближаються усміхнені дівчата. Вони вчора дивилися виставу заньківчан. Геляс сприймає це як належне. Український Гамлет, постава легеня,

орлиний погляд... Але дівчата не зводять захопленого погляду саме з Богдана: «Це ж ви грали?!» Дивиться ніяково на Геляса. Дякує. Додає пару рок-н-рольних приколів. Підписуючи і від себе автограф, Геляс іронізує: «Так нас наздоганяє слава...»

У 1961 році Богдана Ступку зараховують до трупи заньківчан. Тут працює, аж поки не переїздить до Києва, — до 1978 року. Одну з перших своїх ролей, Дон Хуана із п'єси Кальдерона «З коханням не жартують», отримує спільно з Богданом Козаком. Ділять одну гримерку. Козак пригадує, що вони ніколи не сперечалися й не сварилися. Він підмічав у свого напарника технічні прийоми, якими варто оволодівати. Молодий Ступка не боїться паузи, вона є частиною його гри. Хто гляне на застиглого на мить Богдана — вже не відведе очей, чекатиме наступної фрази. Талант пантоміми у нього незаперечний. Він завжди точний і пунктуальний, як німець або чех. На робочому місці — завжди порядок. Костюм акуратно складає на стільці. Жодних картин чи іконок у гримерці не має — це ж хрущовська, атеїстична пора. На Пасху театр завжди працює. Незалежно від того, чи люди прийшли в зал, дають дві вистави — казочку і вечірню. Тож мусять весь день бути на роботі. Звісно, зносили паски, випивку задалегідь. Якось директор театру, а це посада, яку

без партквитка не обіймають, заходить до гримерки початківців. Його підлеглі за святковим столом розговляються. Той за голову: «Що це таке?» А Богдан Ступка миттєво заспокоює пильного партійця: «День народження в Козака». Директор якусь мить вагається. Він же добре пам'ятає, що Козак народився зовсім іншого дня. Але це ж лицедії. Тут грають. Впевнено продовжує мізансцену: «Вітаю, вітаю. Прошу налити й мені». Козак не одне десятиліття по тому залюбки цитує Богдана Сильвестровича: «Як — ви не знаєте Козака?! Це — найгеніальніший український актор. Після мене, звісно».

Ганна Іванівна Сумська, мати Наталії та Ольги, оповідає, як її покійний чоловік, В'ячеслав Гнатович Сумський, віддав головну роль у п'єсі Василя Аксьонова «Колеги» Богданові Ступці. Богдан Сильвестрович тільки-но прийшов у театр. Підходить він до жінки і каже: «Ганнусю, ви можете попросити В'ячеслава Гнатовича, щоб дав мені зіграти роль Макса?» Переказує прохання чоловікові. Сумський погоджується без тіні сумніву: «То нехай бере. А я піду на рибалку». Дружина тільки сплеснула в долоні: «А кого ж гратимеш ти?» Чує у відповідь: «Я там зіграю одного бандита, з мене корона не впаде. А як не дам Боді зіграти цю роль, він ще довго на задвірках буде».

Богдан Сильвестрович наполегливо опановує свій фах, такий незвичний для простого смертного фах. У цій професії треба щоразу доводити, що ти — не верблюд. Хтось із близьких помер, а ти мусиш грати комедію. Виходиш на сцену й граєш комедію. Заходиш за куліси і плачеш. Збираєш себе до купи, знову виходиш на сцену і граєш комедію. Вважає, що в театрі йому таланить з перших кроків. Як правило, має справу з гарною драматургією. Його рідко беруть на п'єси радянських драматургів. Кажуть, що у Ступки «отрицательное обаяние». Позитивний персонаж творів соціалістичного реалізму — блакитноокий, без тіні сумніву на обличчі. А не такий собі неврастеник-холерик. Насправді, як врешті Богдан Сильвестрович підсумує, за радянських часів найцікавішими ролями були негативні — живі герої, яких роздирають пристрасті. А всі правильні, позитивні, ідеологічно підковані, з обличчями, що випромінюють радість від того, що вони борються за світле майбутнє, — у масі своїй характери переважно ходульні, неприродні, карикатурні.

У 1963 році актора на три роки призивають до лав Радянської армії. Відсутність слуху не завадила розпочати службу в оркестрі штабу Прикарпатського військового округу барабанщиком. А потім в ансамблі «пенсії й пиятики» («пісні і пляски») був конферансьє. Якось

веде концерт у приміщенні Львівської опери. За сценою тихцем, з-за спини підходить до балерини, яка нещодавно приїхала з Азербайджану. Закриває очі руками. Вони вже були знайомі. Композитор Богдан Янівський запрошує дівчат із оперного театру святкувати Жовтневі свята. Тобто річницю революції 17-го року, сьомого листопада. Такий був парадоксальний радянський устрій — жовтневе свято в листопаді. Зустрілися вдома у Богдана Ступки. Одразу сподобався майбутній дружині. Гарні глибокі очі. Худорлявий. Витончені манери, міміка, руки. Та ще й у формі. З армійською виправкою.

Настає випробування почуттів терміном десь на півроку. Потрапляє до армійського госпіталю. Запалення трійчастого нерва лікують довго і малоефективно. Тоді ще не було дієвих, як у ХХІ столітті, медикаментів на цей випадок. Постає реальна загроза операції на обличчі. На обличчі артиста! Лариса допомагає подолати депресію. Не просто витрачає копійчану зарплатню на смачні наїдки. Примудряється раз у раз долати суворі, звичайні для військового закладу заборони та обмеження годин для відвідування. і хвороба відступає. Отож справді — людина пізнається в біді.

Лариса Семенівна згадує в 2000 році: «Була осінь 1965-го. Одного дня виходжу з кінотеатру —

хтось гукає: «Ларочко! Ларочко!» Оглянулася — Богдан. Підійшов, завів розмову, а я не чую слів, не до ладу киваю головою і ловлю себе на думці, що боюся його втратити: «Богдане, — кажу, — у мене 4 листопада день народження. Ви прийдете?». А він мені: «Обов'язково прийду, Ларочко, обов'язково». З цього часу ми разом уже 35 років. Я люблю свого чоловіка за його доброту, емоційність, талант. Богдан мене «підкупив» своєю галантністю — він уміє яскраво жити. Ми не були багатими: ходили в кіно за 25 копійок, за 20 копійок купували львівську каву з тістечками і чулися щасливими. В нас завжди було спільне бажання — бути разом, а це — найголовніше. Хоча обоє різні. Я поступливіша. Поруч мого Ступки почуваю себе жінкою коханою і потрібною».

На схилі своїх літ почує запитання про те, в чому основа гарної сім'ї. Адже єдина дружина в актора — виняток із правил. Пояснює свою позицію: «Це як в «Украденому щасті» Івана Франка. Микола щиро вірить своїй дружині, хоча знає, що вона кохалася до заміжжя з Михайлом. Але ж вони повінчані. «Буду до смерті тобі вірний». Клятва дана перед Богом. Отже, можна зрадити шлюбного партнера. Але ж Господа? Цього неможливо було уявити. Я сам виріс у патріархальній сім'ї, де основою «парт'ячейки» був домострой. Усі допомагали одне одному. А моя

дружина Лариса могла стати чудовою балериною. Вона закінчила Бакинське хореографічне училище у Тамари Ханум. Молодий Григорович хотів забрати її в Маріїнський театр у Санкт-Петербург. Але їхня сім'я жила дуже бідно, батько загинув на фронті. Мати плакала: «Доню, на кого мене покинеш!» і Лариса відмовилася від пропозиції Григоровича. Написала у Львівський театр опери і балету, куди її радо прийняли».

Богдан Ступка одного разу ділиться, що не знає, як звабити неприступну жінку. Неприступних не зваблював... Щоб створити і зберегти сім'ю, треба навчитися прощати. Жінка може створити чоловіка, а може його кинути під ноги. Усе, як захоче жінка... Коли був молодий, міг надутися, не розмовляти, сварилися. Жінка підійде і скаже: «іди пообідай, що ти на голодний шлунок дмешся. А потім дмися скільки хоч». і Лариса цим близька Богдану, бо дуже швидко відходить. Стається раптом таке, що всі подружки дружини порозлучалися й товкмачать: «Та нащо він тобі потрібен, ти не свободна жінка». Через конфлікти подають заяву на розлучення і Богдан з Ларисою. Подали, ідуть. Похнюпилися. Лариса плаче. і Богдану зле. Дивується: «А чого ми подавали оті папірці? Давай заберемо їх і підемо ввечері в ресторан». ідуть і забирають: «і все. Порозганяв я

подружок її, вона — моїх друзів... Завжди вдаю, що підкоряюсь, а потім роблю по-своєму».

Живуть скромно. Армійська платня становить аж 3 карбованці 80 копійок. Перше сімейне надбання, чайний сервіз, дружина купує по чашечці-блюдечку, заощаджуючи з кожної чергової платні. Продавчині її впізнають: «Знову балерина прийшла». Коли в 1967 році народжує сина, Остапа, вона й далі працює, танцює, але кар'єри вже не робила. Майже нереально, коли кар'єру в сім'ї роблять двоє. Розуміє дружину. Мабуть, часом його Лариса жалкує. інколи вона слухає музику Адольфа Адана з балету «Жізель». і розчулюється. Сльози течуть. Колись танцювала сольний номер у кордебалеті, партію Бузку. Музика лине по радіо, вона плаче. Тоді він роздягається до плавок і заплива до неї із пляшкою шампанського, як міфічний Паріс, яблуко якого обирає найвродливішу: «Вона тоді крізь сльози починає сміятися... У шлюбі треба вміти вчасно приголубити, погладити, поцілувати. Тоді розумієш, що в тебе є її підтримка, а в неї — твоя».

Армійські будні привели до кумедної здибанки з іваном Миколайчуком, своїм майбутнім хрещеним батьком у кіно. З ним доводиться мимоволі познайомитися в середині шістдесятих. В ансамблі пісні й танцю здружується зі співаком Ференцом із Закарпаття. Чомусь починає багато